

שיעור הכנה לפסח שבת פרשת ויקרא

בנין נגאלו

1. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף י עמוד ב

תניא, רבי אליעזר אומר: בתשרי נברא העולם, בתשרי נולדו אבות, בתשרי מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה, בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בנין נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל. רבי יהושע אומר: בנין נברא העולם, בנין נולדו אבות, בנין מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה, בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בנין נגאלו, בנין עתידין ליגאל.

2. חומת אנך שמות פרשת בא אות ב

ב. ולמען תספר באזני בנך וכו'. ראיתי בנמוקי רבינו אליעזר מגרמיזא ז"ל בכ"י שכתב ולמען תספר באזני [בנך] גימ' זהו שלשים יום לפני הפסח כמש"ל עכ"ד ויש לרמוז ענין יקר הערך והוא פלא שכתב מז"ה ז"ל **בחסד לאברהם דף כ"ג** דפוס אמשטרדם כי ה' ברב רחמיו וחסדיו הרבים בכל שנה שלשים יום קודם לפסח מתחיל להוציא נפשות ישראל מהיכלות הטומאה מעט מעט שיעור חלק אחד משלשים בכל לילה באופן שבלייל ביעור חמץ כל פושעי ישראל עומדים בפתח היכל החיצון משערי טומאה שיעור חלק אחד משיעור הכמות שהיו נכנסים ליל שלשים ואחד קודם הפסח ובליל פסח אין נכנסים כלל ועיקר וכלם פטורין ובני חורין זה תורף דבריו בקצור. ואני בעניי כתבתי כמה עניינים בהקדמה זו היא נפלאות בספרי הקטן כסא דוד ריש דף כ"ט ודף צ"ה ע"ג ודף קי"א ע"ב ע"ש. ועתה נרמז כפי רמז מהר"א מגרמיזא ז"ל שכתב כי תיבות למען תספר באזני בגימט' זהו שלשים יום לפני הפסח דרמז להם הפלא העצום אשר הגדיל ה' לעשות עמנו להוציא לאור נשמות ישראל מן הקליפות אשר היו מוטמעים שם וזהו אשר התעללתי במצרים שחקתי להוציא כל נשמות ישראל משערי טומאה. ועוד הפליא לעשות כי ממצרים ועד הנה בכל שנה הוא מוציא כל לילה שלשים יום קודם לפסח נשמות ישראל מש"ט ז"ש ולמען תספר באזני בנך ובן בנך החסידים המופלאים ובא בהעלם בגימט' שלשים יום קודם לפסח שזהו רחמים גדולים כי ככה יעשה בכל שנה. ואפשר דזה בכלל מ"ש בזה"ק דמגאולת מצרים נמשכת גאולה העתידה במהרה בימינו דכיון דמגאולת מצרים רצה הקדוש ברוך הוא לזכות ישראל לטהרם בשלשים יום קודם לפסח בכל שנה ולהוציא נשמתם משערי סט"א ודאי זה גורם הגאולה העתידה והיינו מ"ש רז"ל בנין נגאלו ובנין עתידין ליגאל והיינו מ"ש בר"מ דמחייית עמלק בליל בעור חמץ בזמן שמוציא נשמות ישראל מהיכלות סט"א וז"ש חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים כי גם לכל אדם מישראל בכל שנה היא גאולת מצרים בעצם שמוציא נפשותם מהסט"א וז"ש וידעתם כי אני ה' כלומר הביטו וראו ודעו כי זהו רחמים גדולים רח"ם רחמתיים לראש בני ישראל להוציא ממסגר אסיר ולהעלות בכל שנה נשמות ישראל לפני הפסח ואפשר לרמוז למען שיתי אותתי אלה בקרבו ולמען תספר וכו' כי למען גימטריא קץ והכונה כי אני הכבדתי למען גימטריא קץ כי בא מועד קץ גאולתם של ישראל וקץ גאולת מצרים משם נמשך ולמען שהוא גימטריא הקץ עם הכולל הגאולה העתידה ב"ב זהו תספר באזני בנך וכו' ללמד לדעת רחמי שמים כי גברו מאד¹.

3. מראית העין מסכת ראש השנה דף יא עמוד א

ודרך רמז ומוסר יש להסמיק כי בית ב' נחרב בשביל שנאת חנם והגאולה תלויה בזה עד שנהיה לאחדים וזה תלוי בענוה וזה רמז בנין גי' עקב ואז עתידין ליגאל וגם יצ"מ היה בזכות התורה ולא זכינו עד דכתיב ויחן שם ישראל וזהו בנין נגאלו עקב בזכות התורה וכתוב ויחן שם ישראל ונמצא כי בעבור האחדו' נגאלו וכן בנין גי' עקב עתידין ליגאל בב"א:

טורח וחומרה בחמץ

1. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תמז

סעיף א - חמץ בפסח אוסר תערובתו בין במינו בין שלא במינו, במשהו, אפילו בהנאה. הגה: וצריך לשרוף הכל, ולא סגי בפדיון דמי החמץ ולמכור השאר (מרדכי פ"ק דפסחים ופסקי מהר"א סי' קס"ד ותשובת מהר"י ברי"ן)

¹ עיין בספר פלא יועץ בערך חמץ מה שכתב על פי דברי החיד"א הללו.

באר היטב אורח חיים סימן תמז

האר"י ז"ל כתב הנזהר ממשוהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה:

2. כף החיים סימן תמז ס"ק ב - זוה"ק פ' כי תצא דרפ"ב ע"ב

ומארי דפסחא בזמנא דשליט עליהו ליל שמורים כלהו צריכים למיהו שמורים ונטורים מחמץ ושאר בכל שהוא וכל מאכלים ומשקים כלהו נטורין. ומאן דנטיר לון מחמץ ושאר גופיה איהו נטיר מיצה"ר לתתא ונשמתא לעילא ואתמר ביה לא יגורך רע דהא אתעביד גופיה קודש ונשמתיה קודש קדשים ואתמר ביצה"ר וכל זר לא יאכל קודש והזר הקרב יומת עכ"ל.

3. זוהר מהדורת הסולם - שמות פרשת תצוה מאמר למיהב חולקא לסטרא אחרא אות מט - נ

[אות מט] פתיב אלהי מסכה לא תעשה לה, וכתוב בתורה את חג המצות תשמרו. מאי האי לגבי האי. אלא הכי אוקמוה, מאן דאכיל חמץ בפסח כמאן דפלח לכו"ם איהו.

[אות נ] ת"ח, כד נפקו ישראל ממצרים נפקו מרשו דלהון, מרשו אחרא, מההוא רשו דאקרי חמץ, נהמא בישא. וע"ד אקרי כו"ם הכי, ודא איהו רצא דיצר הרע, פולחנא נוכרה, דאקרי אוף הכי שאור. ודא איהו יצר הרע, דהכי איהו יצר הרע בבר נש, פחמיר בעיסה, עאל במעו' דבר נש זעיר זעיר, ולבתר אסגי ביה, עד דכל גופא אתערב בהדיה. ודא איהו כו"ם. ועל דא פתיב, לא יהיה בך אל זר. אל זר ודאי.

4. שו"ת מן השמים סימן עא

ועוד שאלתי על חמץ בפסח אם הלכה כדברי הגאון שאוסר במשהו, או אם הלכה כדברי החולקים עליו ואומרים בנות טעם.

והשיבו: הן אמת חפצתי בטחות ובסתום חכמה תודיעני, מצות מצה ומצות חמץ הרי הם המצות שניתנו לישראל תחילה וקבלום עליהם באהבה ובחיבה, והחמירו בהם בכלליהם ובפרטיהם, הלא תראה שהחמיר הכתוב בחמץ שלא יראה ולא ימצא מה שאין כן בכל האיסורים שבתורה חוץ מעבודה זרה שכתוב בה לא תביא תועבה אל ביתך. וכל המאריך בדקדוקיה מאריך לו ימיו ושנותיו.

5. שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תקמו (תתקעז)

(תתקעז) שאלת ממני אודיעך דעתי מה נשתנה חמץ בפסח מכל איסורין שבתורה שהחמירה עליו תורה להצריכו בדיקה ושרוף וכלה וגם ביטול והוסיפו חכמים להצריכו בדיקה בחורין ובסדקין ולחפש אחריו ולשרש אותו מכל גבוליו ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא ואסרוהו בכל שהוא ואינו מתבטל כלל וחומרות כאלו לא נמצאו בכל האיסורין שבתורה דאי משום דאית ביה כרת הרי חלב ודם ואי משום דאסור בהנאה הרי כלאי הכרם ושור הנסקל וכמה איסורי הנאה שלא החמירה תורה בהם כ"כ. ואי משום דלא בדילי מיניה כולי שתא הרי יין לנזיר דלא בדילי מיניה והחדש דלא בדילי מן התבואה כולה שתא ולא חמירא כולי האי:

תשובה שני דברים נאמרו בתשובת דבר זה. אחת שלא נמצאו בכל האיסורין שבתורה שיצרפו בו כל ג' תנאים הללו שהוא איסורי הנאה והוא בכרת ולא בדילי אינשי מיניה כולה שתא אלא חמץ בלבד וכיון שיש בו החומרות הללו החמירה עליו תורה חומרות אחרות ובאו חכמים והוסיפו חומרות על חומרות כמו שעשתה התורה. ותו דחמץ בפסח הוי כדבר שיש לו מתירין שהרי איסורו תלוי בזמן ואחר ימי הפסח יהיה החמץ מותר

וק"ל עליה דהאי טעמא נהי דסגי האי טעמא לענין דאפילו באלף לא בטל כדבר שיש מתירין דאמרינן דאפילו באלף לא בטיל אבל לחפש אחריו ולשרפו ולהוציא מרשותו לא ידענו למה. גם על הטעם הראשון יש לי קצת גמגום ומי עדיף מע"ז דאמרה תורה ולא ידבק בידך מאומה מן החרם וכל המודה בו ככופר בכל התורה כולה ולא מצינו שהצריכה תורה בה בדיקה וביטול אלא שבארץ ישראל מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מארצנו אבל בח"ל אין אנו מצויין לרדוף אחריה אלא כל מקום שנכבשו אותו נאבד את כל עכו"ם שבו עכ"ל הרמב"ם ז"ל. מ"מ הרי אתה רואה שלא החמירה תורה בעכו"ם כמו בחמץ הילכך עדיין צריך טעם ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות כי חמץ בפסח רמז ליצה"ר והוא שאור שבעיסה ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו ואפילו כל שהוא לא בטיל והרי זה אמת ונכון. והנלע"ד כתבתי:

מצות סיפור יציאת מצרים

6. שמות פרק יג פסוק ח

וְהִלְגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֶבְרַת זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּיַצִּאתִי מִמִּצְרָיִם:

7. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קנז

והמצוה הקנ"ז: היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר. וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב. כמו שאמרו (הגש"פ) כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

ולשון מכילתא [דרשב"י במדרש הגדול] מכלל שנאמר כי ישאלך בנך יכול אם ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אין אתה מגיד לו תלמוד לומר והגדת לבנך אף על פי שאינו שואלך² אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מניין תלמוד לומר ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים.

8. כף החיים סימן תע"ג אות קנב

וקורא כל ההגדה וכו' וכתב בזה"ק פ' בא דף מ' ע"ב וז"ל פקודא בתר דא לספר בשבחא דיציאת מצרים דאיהו חיובא על בר נש לאשתעי בהאי שבחא לעלמין. הכי אוקימנא כל ב"ג דאשתעי ביצ"מ ובההוא סיפור חדי בחדוה זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי דהוא חדו מכלא דהאי איהו ב"ג דחדי במריה. וקב"ה חדי בההוא סיפור. ביה שעתא כניש קב"ה לכל פמלייא דיליה ואמר לון זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני כדין כלהו מתכנשין ואתיין ומתחברין בהדייהו דישראל ושמעו ספירא דשבחא דקא חדאן בחדוה דפורקנא דמריהון כדין אתיין ואודן ליה לקב"ה על כל אינון נסין וגבורן ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא דחדאן בחדוה דפורקנא דמריהון. כדין אתוסף ליה חילא וגבורתא לעילא. וישראל בההוא ספורא יהבי חילא למריהון כמלכא דאתוסף חילא גבירתא כד משבחין גבורתיה ואודן ליה וכולוהו דחלין מקמיה ואסתלק יקריה על כלהו ובג"כ אית לשבחא ולאשתעי בספור דא כמה דאתמר עכ"ל.

9. חידושי הגר"ח מסכת פסחים דף קטז עמוד א

הנה בכל לילה יש מצוה של זכירת יציאת מצרים, וא"כ מה נתוסף בליל פסח במצות סיפור יציאת מצרים שאין בזכירה של כל השנה³? ונראה לומר, שיש ג' חילוקים בין המצוה של זכירת יציאת מצרים להמצוה של סיפור יציאת מצרים:

(א) לקיים מצות זכירה אין צריך אלא להזכיר לעצמו יצי"מ, אבל בסיפור יציאת מצרים המצוה היא לספר לאחר דרך שאלה ותשובה כדכתיב "והיה כי ישאלך בנך וגו' ואמרת אליו" וכדכתיב "והגדת לבנך וגו'". ובהגדה הבן שואל מה נשתנה והאב משיב עבדים היינו, וההלכה היא שאפילו אם אחד לבדו צריך לשאול לעצמו ולומר עבדים היינו כדרך סיפור לאחר.

[לכאורה משמע מהמכילתא, שהיא המקור של הרמב"ם שהחידוש מדאורייתא בנוגע לליל הסדר הוא העניין של השאלה לבנים או לאחר]

(ב) בסיפור צריך לספר כל ההשתלשלות, וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, ולקיים מצות זכירה סגי בזכירת יציאת מצרים לחוד. [זה אכן נראה דאורייתא בגלל המשך הפסוקים, בחוזק יד וכו']

(ג) מצוה לספר טעמי המצוות של אותו הלילה, כמ"ש במשנה (פסחים קטז ע"א)⁴ רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח על שום מה וכו' מצה על שום וכו' מרור על שום וכו'. [הדין הזה נראה שהוא דרבנן]

² ערוך השולחן אורח חיים סימן תעג

התורה הקפידה שעניין זכירת יציאת מצרים בלילה הזה תהיה ע"י שאלה ותשובה

³ מנחת חינוך פרשת בא מצוה כא

והנה לכאורה צ"ע על הר"מ דמונה המצוה לספר בליל ט"ו מאי מעליותא דליל זה מכל הלילות הא מצוה להזכיר יצ"מ בכל יום ובכל לילה?

וגם א"ל דתמיד די בהרהור דכתיב תזכור עיין במגלה וכאן דכתיב והגדת צריך הגדה בפה ז"א עשו"ת שאג"א ה' יצ"מ האריך לברר שאיי"ח בהרהור ולומר דבכל יום די בהזכרת יצ"מ לחוד בלא סיפור וכאן צריך סיפור הנסים ונפלאות שעשה עמנו השי"ת כנראה מהר"מ והרהמ"ח כאן ומס' פסחים ע"ש דאפשר דגם בליל פסח יוצא בהזכרה לחוד ועפר"ח סי' תע"ג דבהזכרת יצ"מ בקידוש יצא ולפמ"ש אפ"ל דתמיד המצוה להזכיר בפ"ע ולא להגיד לבנו וכאן המצוה לספר לבנו אבל אם אין עמו אחר המצוה להזכיר בעצמו

שוא לשאר הלילות

⁴ הגדה של פסח לרשב"ץ

וג' ענינים אלו מפורשים ברמב"ם פ"ז מהל' חו"מ, דבהל' א' כתב מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שנאמר זכור וגו', ומנין שבליל ט"ו ת"ל והגדת לבנך וגו'. ועוד כתב שם (בהל' ב') מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך, לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד אם הוא קטן או טפש וכו', ואם היה הבן גדול וחכם וכו', וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה וכו', אין לו בן אשתו שואלתו וכו', היה לבדו שואל לעצמו. ועוד כתב שם (בהל' ד') וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל, וכו' ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבנו ליחודו, וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו, ומסיים בנסים ובנפלאות שנעשו לנו. ועוד כתב שם (בהל' ה') כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו וכו'. ומסיים הרמב"ם: ודברים האלו כולן נקראין הגדה, עכ"ל. חזינן להדיא שכל ג' חילוקים אלו כולן נקראין הגדה ונכללין בהמצוה של "והגדת לבנך" בהמצוה של סיפור, וכיון שמצות צריכות כוונה צריכין לכוין לצאת המצוה בג' דברים אלו.

10. שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן תעג סעיף מג

ועיקר נוסח ההגדה שתקנו חכמים חובה על הכל הוא מתחילת עבדים היינו עד הרי זה משובח ואחר כך מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו כו' עד סוף דרוש פרשת ארמי אובד אבי ואח"כ פסח שהיו אוכלין כו' מצה זו כו' מרור זה כו' בכל דור ודור כו' ואותנו הוציא משם כו' לפיכך כו' עד ברוך אתה ה' גאל ישראל ושאר כל נוסח ההגדה הוא מנהג שנהגו כל ישראל מדורות הראשונים:

11. ספר החינוך פרשת בא מצוה כא

ונוהגת בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן. ועובר עליה ביטל עשה.

12. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תעב סעיף יד

גם הנשים חייבות בארבע כוסות ובכל מצות הנוהגות באותו לילה.

13. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תעג סעיף ו

ויאמר: הא לחמא עניא, עד מה נשתנה. הגה: ויאמרו בלשון שמבינים הנשים והקטנים, או יפרש להם הענין וכן עשה ר"י מלונדרי כל ההגדה בלשון לע"ז, כדי שיבינו הנשים והקטנים. (כל בו ומהרי"ל). ואז יצוה להסירם מעל השולחן ולהניחם בסוף השולחן כאלו כבר אכלו, כדי שיראו התינוקות וישאלו.

14. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תעג סעיף ו

(סד) כדי שיבינו הנשים - שהרי גם נשים חייבות במצות הלילה ובאמירת הגדה וכו"ל בסימן תע"ב סי"ד ולכן החיוב גם על המשרתת שתשב אצל השולחן ותשמע כל ההגדה ואם צריכות לצאת לחוץ לבשל עכ"פ מחויבת לשמוע הקידוש וכשיגיע לר"ג אומר כל שלא אמר וכו' תכנוס ותשמע עד לאחר שתיית כוס ב' שהרי מי שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא ונוהגין שגם קוראין אותן שתשמע סדר עשרה מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על מצרים כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקדוש ברוך הוא בשביל ישראל [ח"א]:

רבן גמליאל שאמר שלשה דברים אלו אינו רבן גמליאל הזקן שהיה בזמן הבית כמ"ש במסכת שבת (טו א) הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בזמן הבית מאה שנה וזה היה בן בנו והיה אחר החרבן